
BULGARIAN TOLSTOYANS – ADVOCATES OF HEALTH EDUCATION AND ECOLOGICAL LIFESTYLE

Margarita Terzieva

Burgas State University “Prof. Dr. Asen Zlatarov” – Burgas, Bulgaria, mater@abv.bg

Abstract: Leo Tolstoy’s pedagogical practice is closely related to the problem of children’s health and the way of life that guarantees their physical strengthening. This idea is fully shared by the Bulgarian Tolstoyans, who are among the elite vegetarians, became the predecessors of the pedagogical ideology that emerged later and developed specific measures for the health education of children and students.

In the first half of the 20th century, Bulgarian Tolstoyans contributed to the health education of children in the following areas:

They theoretically substantiated the need for health education and culture in the Tolstoyan periodicals (“Healthy Life”, “Vegetarian Review”, “Freedom”, “New Life”), and provided comprehensive support to the temperance movement.

They give a personal example of a vegetarian lifestyle, which is the healthiest according to their understanding.

They take their students out into nature, organize camps and summer kindergartens, where they practically apply their views on health education.

Each of the Tolstoyan educators has their own unique contribution to the health education of adolescents:

- some worked hard for the health education of children and their parents, subscribing them to appropriate literature;
- others know the healing properties of plants and herbal products, making them known to others;
- still others organize the lives of children in resorts where vegetarian food is offered and health talks are held.

In their ideas, “ecological” overlaps with “nature-friendly”, allowing care for nature to become the leading idea of their pedagogical teaching, and care for the physical and moral health of the younger generation - a top priority. Their descendants must grow up in harmony with nature, combining the beautiful and the useful in every interaction with it.

Among the Tolstoyan intellectuals, we can highlight several names that impress with their erudition and diverse activities: Minko Adzharov, Iliya Enchev, Pavel Teoharov. They are spiritual standards for their followers and like-minded people, which makes them iconic figures of the Tolstoyan movement.

Keywords: Tolstoyanism, ecology, healthy lifestyle

БЪЛГАРСКИТЕ ТОЛСТОИСТИ – РАДЕТЕЛИ ЗА ЗДРАВНО ВЪЗПИТАНИЕ И ЕКОЛОГИЧЕН НАЧИН НА ЖИВОТ

Маргарита Терзиева

Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България, mater@abv.bg

Резюме. Педагогическата практика на Лев Толстой е тясно свързана с проблема за здравето на децата и начина на живот, който гарантира физическото им укрепване. Тази идея се споделя напълно от българските толстоисти, които са сред елитните вегетарианци, стават предшественици на зародилата се по-късно педагогическа валеология и разработват конкретни мерки за здравната просвета на децата и учениците.

През първата половина на ХХ век българските толстоисти дават своя принос за здравното възпитание на децата в следните насоки:

Теоретично обосновават нуждата от здравна просвета и култура в толстоисткия периодичен печат („Здрав живот”, „Вегетариански преглед”, „Свобода”, „Нов живот”), оказват всеотдайна подкрепа на въздържателното движение.

Дават личен пример за вегетариански начин на живот, който е най-здравословен според техните разбирания. Извеждат учениците си сред природата, организират лагери и летни детски градини, където на практика прилагат своите виждания за здравното възпитание.

Всеки от педагозите толстоисти има свой уникален принос в здравното възпитание на подрастващите:

- едни работят усилено за здравната просвета на децата и техните родители, абонират ги за подходяща литература;
- други познават лечебните свойства на растения и продукти на билкова основа, като ги правят достояние на околните;

- трети организират живота на децата в леговища, където се предлага вегетарианска храна и се провеждат здравни беседи.

В техните представи „екологичен“ се припокрива с „природосъобразен“ и това позволява грижата за природата да се превърне във водеща идея на педагогическото им учение, а грижата за физическото и нравственото здраве на младото поколение – в основен приоритет. Потомците им трябва да растат в хармония с природата, да съчетават красивото и полезното във всяко съприкосновение с нея.

Сред толстоистите интелектуалци можем да открием няколко имена, които впечатляват със своята ерудиция и разностранна дейност: Минко Аджаров, Илия Енчев, Павел Теохаров. Те са духовни еталони за своите последователи и съмишленици, което ги превръща във знакови фигури на толстоисткото движение.

Ключови думи: толстоизъм, екология, здравословен начин на живот

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Работата на Лев Толстой в издателство „Посредник“ го убеждава в необходимостта от здравна профилактика на населението като цяло, в това число и на подрастващите. Той подкрепя обнародването на редица брошури със здравно съдържание – те популяризират идеите на лекари, които писателят високо цени. Така например книгите на Е.А.Покровский „Физическо възпитание на децата на различните народи в Русия“ (1887) и „Грижи за малките деца“ (б.г.) получават неговата висока оценка, споделена в кореспонденцията му с Владимир Чертков. Той лично обработва първата от книгите, защото не е удовлетворен от начина на представянето ѝ в брошура. Писателят търси доказателства за връзката между здравето на човека, начина му на хранене и начина на живот. (Толстой, 2022; Йоцов, 2022) Извън пределите на Русия с най-голям ентузиазъм тези негови идеи са възприети в България, като са направени и опити за реализирането им

2. МЕТОДИ

За да се изследват резултатите от работата на българските толстоисти, свързани със здравето възпитание на децата и учениците, с организирането на природосъобразния им начин на живот, се прилагат следните методи: въвеждане в научно обръщение на архивни материали; историко-педагогически анализ на документи с публичен и личен характер; критична съпоставка с известна фактология.

Проследени са теми от толстоисткия периодичен печат в тяхното развитие и са отбелязани техните явни и скрити под псевдоними автори.

Потърсена е информация от актуални източници, обнародвани през последното десетилетие. (Стефанов, 2021 – специално внимание е обърнато на предговора на Петър-Емил Митев; Захова, 2023). Те разглеждат сходна проблематика, но от философски и литературоведски позиции.

Анализът е направен с оглед на динамиката и устойчивостта на идеите от гледна точка на днешния ден.

3. РЕЗУЛТАТИ

Минко Аджаров защитава докторат в Женева през 1905 г. при известния ботаник проф. Робер Шоде. Това е една от първите научни разработки на български учен в областта на физиологията на растенията. Завръщайки се в България, той става гимназиален учител по естествени науки. Неговият теоретичен и академичен принос в изучаването на природата е основание да му предложат асистентско място в Софийския университет, но той отказва по семейни причини. Редактираното от него списание „Наука и разум“ застава на толстоистки и вегетариански позиции. То прокламира чрез научнопопулярни статии природосъобразния начин на живот. (Станчев, 2003) Списанието се обявява „против алкохола, тютюна, морфинизма и за хигиената, витамините, спортуването“. (Захова, 2023)

Илия Енчев оглавява Българския вегетариански съюз през периода 1925-1936 година, но още от 1921 г. изнася реферати на всички конгресни форуми по проблемите на здравословното възпитание. По време на престоя си в Германия той се запознава с образцовото вегетарианско стопанство в Еден и след завръщането си в България създава и ръководи почти четвърт век най-голямото и най-дълго просъществувало вегетарианско стопанство в с. Мечкюр – днес квартал „Прослав“ в Пловдив. Под негово влияние в писмото-обръщение на поселниците още в 1925 г. – година преди основаването му, присъства следният въпрос, който бъдещите комунари трябва да решат: „по-здрава жизнена атмосфера за растене на младото поколение“ (Е., И., б.г.) В качеството си на председател на стопанството на организационните събрания той винаги настоява да се даде превес на духовната и възпитателната работа в него, защото там растат деца и юноши, които ще станат приемници на идеите на родителите си (К., Й., 1950). Благодарение на неговото влияние мечкюрци десетилетия наред дават на децата си примери и доказателства за предимството на вегетарианския начин на живот като по-здравословен.

След 1950 г., когато в стопанството живеят вече повече семейства, кооперацията организира лятна детска градина. Там децата получават безплатна закуска и обяд, имат различни занимания с игри и песни на открито, а през най-горещите месеци се организира лагер в Родопите край село Лилково. Вероятно смъртта на Илия Енчев, както и сталинизирането на българското образование в края на 40-те и началото на 50-те години, са причина идеята за училище, в което се формират здравословни навици и се пропагандира природосъобразен начин на живот, да не бъде материализирана в Прослав.

Всички учители толстоисти търсят баланс в хранителния режим, който доброволно избират, и в стремежа активно да общуват с природата, да прекарват със семейството си часовете на отмора в излети и походи. Те са въздържатели – избягват алкохола и са против тютюнопушенето. Запалени туристи са Стефан Андрейчин, Ценко Цветанов, Иван Унджиев, Генчо Пиръов, Ана Цанова. Те остават такива до дълбока старост.

Опитите за разправа с привържениците на вегетарианството до Втората световна война нямат организиран характер, а по-скоро търсят пропаганден ефект. През 1927 година двама учители вегетарианци от прогимназията в с. Шипка са преследвани и дадени под съд, защото директорът на приюта за сираци в селището счита, че те съзнателно настройват неговите питомци да се откажат от месна храна. По този повод вестник „Свобода“ в брой 196 от 27 октомври 1927 г. съобщава, че въпросните педагози са нарочени за „вегетарианци, толстоисти, комунисти, бунтари и пр.“ (Д., 1927). За известно време учителите са отстранени от работа, лишени от заплатата и предложени за дисциплинарно уволнение. Две съдебни инстанции обаче отхвърлят обвиненията срещу тях и те са оправдани. Това показва, че българското общество като цяло е благосклонно към вегетарианците и уважава техния избор за начин на живот и хранителен режим.

Вестник „Свобода“ в броя си от 14 май 1933 г. (бр.437) съобщава за организирането на детска лятна вегетарианска колония в с. Перивол, Кюстендилско, за периода 15 юли – 26 август 1933 г. За ръководител на колонията е определен Павел Теохаров. Там децата се учат да следват примера и начина на хранене на своите родители. През лятото на 1936 г. Българският вегетариански съюз организира горско летовище в с. Своге, ползвайки базата на Християнското адвентистко общество. Съобразявайки се с изискванията на домакините на базата, вегетарианците организират смените по следния начин: само за момчета, само за момичета и обща, където децата са в роднински отношения. През 1937 г., наред с гореспоменатата база, се организира и летуване на море в „Свети Константин“ (Т. П., 1937), където е почивната база на Съюза на популярните банки. За децата е осигурена отделна кухня и специален готвач – вегетарианец. През 1938 г. д-р Никола Станчев се обръща с отворено писмо към членовете на Българския вегетариански съюз, които милеят за възпитание на децата си в дух на вегетарианство. В брой 11 на в-к „Нов живот“ от 1938 г. той поставя въпроса за изграждане на вегетарианско детско летовище наред с утвърдените в практиката форми на използване почивната база на дружества, банки (с осигуряване на готвач) и дори на адвентистите, които също спазват вегетарианския режим. (Т. П., 1938) Д-р Станчев споменава за отправените две предложения за устройване на летовища – от д-р Кирил Йорданов във Варна, който предоставя вилата си, и от съидейника Вичо Водев от с. Пчелник, Ихтиманско, където се намират Кованлъшките бани. Няма информация дали тези идеи са били реализирани, но е факт, че те са предмет на обсъждане от заинтересованите във вегетарианската общност.

В края на всяка учебна година, когато настъпват пролетните дни, уволненият по-късно като привърженик на идеите на гандизма Наню Ганчев извежда учениците си сред природата и там изнася уроците си. Според него училището сред природата е най-добрият начин да се получат знания и детският организъм да се адаптира към обкръжаващата го среда. Този негов пример е последван не само от педагозите толстоисти, но и от други учители, убедени в ползата от уроците на открито за здравето и укрепването на детския организъм. (Терзиева, 2016)

Основните правила за здравословен живот, публикувани в списание „Възраждане“ през 1927 година, включват:

...Работи, почивай и спи достатъчно и така, че едното да не вреди на другото.

Лягай рано и ставай рано.

Жилището ти да бъде слънчево, да работиш на открито, да живееш на чист въздух.

Обичай да си миеш често тялото.

Обличай се леко и чисто; дрехите да позволяват всяко движение.

Храни се умерено и за да се нахраниш.

Храната да бъде проста и естествена. Не яж месо.

Не пуши тютюн и не употребявай упоителни вещества.

Пий само вода и когато си жаден. Спиртни напитки никога не пий. (Захова, 2023)

В органа на Българския вегетариански съюз „Здрав живот“, чиито редактори са педагогът Павел Теохаров и лекарят Никола Станчев, често се появяват научнопопулярни статии по проблемите на здравното възпитание и природосъобразния начин на живот, адресирани към родителите, учителите, българската общественост. Там читателите откриват:

- констатации, че децата живеят под угрозата на вечно запрещение и не им се разрешават игри на простор;
- пряко назоваване на реалните детски потребности: здрава и питателна храна, здраво чисто облекло, топла семейна атмосфера;
- призив към отрицание на здравното невежество;
- към въвеждане на закалителни процедури и подходящ хранителен режим, които ще осигурят нов път на развитие и саморазвитие на неукрепналата още личност.

Вестник „Нов живот“ поема инициативата да рекламира здравословния начин на живот и хранене сред подрастващите и през 1935 г. агитира своите читатели да предоставят снимки на децата си. В брой 19 от същата година под надписа „Вегетариански деца“ са поместени десетки снимки на деца и юноши от различни краища на страната, които са своеобразно доказателство за приложимостта на тези идеи в рамките на семейното и общественото възпитание. Толстоисти и вегетарианци активно участват в сформирането на въздържателни дружества и подкрепят техните инициативи.

4. ИЗВОДИ

Цитираната фактология и нейният анализ позволяват да направим следните изводи:

Формиралите се под влиянието на родителите си деца на толстоисти и вегетарианци приемат за своя кауза идеите за природосъобразен начин на живот, като ги разпространяват и прилагат в личната си практика.

Въпреки че през втората половина на ХХ век са лишени от своя трибуна, българските толстоисти и техните потомци намират начин да защитят своите идеи чрез активно участие във въздържателното движение, което се ползва с негласното одобрение на тогавашните властимащи.

Вегетарианството се възприема като индивидуална житейска практика и диференцирано се прилага в конкретни периоди или при конкретни заболявания, като обществото запазва положителното си отношение към някои негови методи.

ЛИТЕРАТУРА

Делкинов, С. (1927). Учители-вегетарианци на съд. Свобода, бр. 196.

Енчев И. (б.г.). Вегетарианското поселение при с.Мечкюръ, Пловдивско (досегашен живот и бъдещо доизграждане) Пловдив.

Захова, К. (2023). Пътица към нравственото усъвършенстване. София, Институт за литература при БАН.

Иванова, Н. (2023). Панорама толстовското движение в България. <https://rus-lad.ru/> достъпен на 22.01. 2024 г.

Йоцов, Б. (2022). Съчинения. Том. 3. №1.С., ИЦ „Боян Пенев“

Ковачев, Й. (1950). Илия Енчев 1890-1950. Машинописно издание на Вегетарианското трудово кооперативно земеделско стопанство в с.Прослав, Пловдивско.

Станчев, Ст. (2003). Зеленият свят на Пловдив. Пловдив, Новатимкомпакт

Стефанов, И. (2021). Живот в духа: към историята на толстоизма в България. София, Изток-Запад.

Терзиева, М. (2016). Летописци толстовското движение в България. *Перспективи науки и образования*, бр. 2.

Толстой, Л. (2022). Царство е вътре във вас: християнството не като мистично учение, а като ново разбиране за живота. Пловдив.

Теохаров, П. (1937). Летовище за деца вегетарианци. Нов живот, бр.24-25.

Теохаров, П. (1938). Вегетарианско детско летовище. Нов живот, бр.11.